

VITAINDÍTÓ: ÚJRATERVEZÉST AZ ÁLLAMI KIADÁSOKBAN ÉS A TÁRSADALOMPOLITIKÁBAN!*

Tóth Judit¹

Ha a magyarországi GDP-t vesszük alapul, úgy annak 3,3 %-át fordítottuk sporttal, vallással, szabadidővel és kultúrával kapcsolatos feladatokra 2016-ban, a központi költségvetés kiadásaként. Az EUROSTAT adataiból kitűnik, hogy az EU átlagától nagyban eltérnek az itteni állami kiadási arányok. Például azért, mert az EU-ban Magyarország költ a legkevesebbet szociális szolgáltatásokra. A sereghajtók között Csehország és Horvátország áll, közvetlenül Magyarország előtt (31,2%), míg az élen Finnország, Dánia és Németország áll (összkiadásai 45,8 – 43,6%-nyi szociális kiadással).

Kicsit szebb a számsor, ha a hazai GDP arányában pillantunk a szociális kiadásokra, mert az 14,3%, felette van Írország, Románia és Litvánia arányának (12% alatt), míg a finn, a francia és a dán 23%-nál magasabb aránytól igen messze van. Ami az egészségügyet illeti, az uniós átlag a GDP arányos állami kiadások 6,5%-os ciprusitól a szlovák 19,2%-nyi mérték közt mozog, míg a magyar 4,8%-ot jelent (amiben nincs benne az egyes családok által fedezett tetemes költségek, ha gyógyszer, szemüveget, kötszert és magánorvost kell fizetniük), leszakadva a norvég, a dán vagy a francia 8%-tól. Végül az oktatási kiadások GDP-n belüli aránya 4,9% volt 2016-ban, mely a középmezőnyt jelenti Európában.²

Az 1. számú táblázat az EUROSTAT 2016-os adatai alapján az állami kiadások uniós átlagát és ahhoz képest a hazai megoszlást mutatja be a GDP arányában, melyből jól kivehetők az eltérések.

A kiadási aránytalanságok nem maradtak társadalmi hatás nélkül, ezért komolyan át kellene gondolni az állami újraelosztási rendszert, annak céljait és arányait, valamint a szektor-semleges finanszírozást. Ugyanis a totális államosítással nem javult a társadalmi újratermelés szintje és a versenyképesség, csak az emberekkel foglalkozó szektorok hanyatlása következett be, a civil szerveződések kivéreztetése és az idősek, gyerekek, betegek, fogyatékkal élők, hajléktalanok, szegregátumban élők, funkcionális analfabéták, munkanélküliek, képzetlenek, digitális írástudatlanok dezintegrációját, tartós leszakadását hozza magával. De nem javítja a társadalmi

* DOI 10.21867/KjK/2018.3.1.

¹ Dr. Tóth Judit, egyetemi docens, SZTE ÁJK

² <https://zoom.hu/hir/2018/03/20/orbanek-unios-rekordot-dontottek-a-sport-es-egyhazi-tamogatásokban/> (letöltés dátuma: 2018. 05.31.)

innovációt az önkormányzati hatáskörök visszametszése,³ intézményeik állami felügyelet alá helyezése, az alternatív oktatási és képzési formák, intézmények felszámolása és a szelektív (a bevett egyházi intézményt és néhány köz-és magánvállalkozást az állami mellé beeresztő) közfinanszírozás sem.

1. táblázat

Állami kiadások alakulása az Európai Unióban és Magyarországon

Állami kiadás célja	EU átlag (%)	Magyarország (%)
szociális védelem	41,2	30,7
egészségügy	15,3	10,3
általános közszolgáltatások	12,9	17
oktatás	10,2	10,5
gazdasági ügyek	8,6	15,1
rendfenntartás	3,7	5
védelmi kiadások	2,9	1,5
kultúra, szabadidő	2,2	7,1
környezetvédelem	1,6	1,1
lakhatás és közösségi terek	1,3	1,7

Forrás: a szerző saját szerkesztése⁴

A mára üzletellenes, a külföldi tőkét üldöző, agresszívan tekintélyelvű klánállamban⁵ a cégezetők – egy friss kutatás szerint -⁶ rettegnek, mert döntéseiket a kiszámíthatatlan környezet, a zsarolás, a fenyegetés réme kíséri (pl. a cégek maffia módszerekkel, állami hatalommal való felvásárlása, a jó cégek ellehetetlenítése testre szabott szabályokkal, amelynek hatására fillérekért megvehetik azokat, szektoradók bevezetésével, a jogsértés miatti pereskedéstől elállásra felhívás a főhatóságnál). A magyar állam 2010-es évekbeli gazdasági eredményeinek visszacsúszása három olyan technikára vezethető vissza, amelyek segítségével az állam, vagy az állam igénybevételével egyes magánszereplők a saját akaratak alá rendelik a magángazdaságot: (a) a jogi és szabályozási változtatások jól meghatározható érdekeltek számára kedvezőek, míg mások számára hátrányosak egy meglévő, szabályozott piacon; (b) újra/államosítás, amikor az állam valójában nem egy fejlesztési koncepció keretében, hanem az államot irányító csoport hatalmának kiterjesztése

³ Bordás Péter (2017): Globális hatások és (ön)kormányzati szerepek a XXI. század elején. *KÖZJAVAK*, III. évf., 2017/3. szám, 16-20. old.

⁴ Az Eurostat adatai alapján

⁵ <https://g7.hu/allam/20180116/az-allamtol-rettego-topmenedzsereket-talalt-magyarorszagon-egy-kutatas/> (letöltés dátuma: 2018.05.31.)

⁶ Sallai Dorottya és Gerhard Schnyder (Greenwichi Egyetem, Loughboroughi Egyetem) interjúzott magyar nagyvállalatok 22 felsővezetőjével, külföldi cégek 27 topmenedzserével és még 11 megfigyelővel. Az anonim mélyinterjúkkal arra keresték a választ, hogy hogyan látják döntéshozók a magyar állam és az üzleti szféra viszonyát.

érdekében vásárol (vissza) vállalatokat vagy vagyonelemeket, amiket aztán esetenként alacsony áron újra magánkézbe juttat; (c) kényszerített kivásárlások, hogy a politikához közeli szereplők cégeket vagy szektorokat szerezzenek meg zsarolással. Vagyis nem a nemzetgazdaság fejlesztéséről, hanem egy szűk érdekcsoport hatalmának és vagyonának kiterjesztéséről van szó, aminek a működtetéséhez kell egy alárendelt, politikai kinevezettek által irányított, hozzáértő állami bürokrácia is. A közjó kárára egy szűk elit belülről gyarmatosította a magyar államapparátust, hogy aztán eszközként használja fel azt saját céljaira. Ezt is újra kell tehát tervezni.

A szektor-semleges, vagyis tényleges feladatmutatókhoz és nem a fenntartói, üzemeltetői formához kötött közszolgáltatási finanszírozás⁷ nem csak a szociális ellátásban, de az egészségügyben, az időgondozásban, közoktatásban, felsőoktatásban, gyermekvédelemben is ugyanúgy elindult. A 2000-es évek közepétől már látható volt a törésvonal: nem sikerült a költségvetés bázis-alapú tervezést valódi közgazdasági alapú, valós teljesítmény-mutatók, mércék alapján átalakítani. A fenntartótól függetlenül a közszolgáltatást nyújtóknak adott normatív támogatás első lépésben inflálódott, később megszűntek a közszolgáltatási szerződések, beindult a humán szférából a költségvetési kivonás, a megszorítások sora, majd a központosítás, a fogyasztói érdekeket képviselő fórumok (biztosításfelügyelet, érdekegyeztetés, ombudsman, szakszervezetek, civil szféra) meggyengítése és az újra-államosítás. A lerongyolódott humán-szolgáltatók a kiadásoknak a fogyasztókra terhelése, a piaci bevételek növelése, a hazai és nemzetközi adománygyűjtés vagy/és a racionálisabb gazdálkodás közt választhatnak, ha működni akarnak, elfogadható színvonalon. Az EU a szakpolitikáiban – noha a szociális ellátás, az egészségügy, a gyermekvédelem és a köz/felsőoktatás terén csak horizontális koordinációs joggal rendelkezik - a 2000-es évek eleje óta folyamatosan hangoztatja, hogy a sokcsatornás finanszírozás az intézményi autonómiát növeli, nem kell a közszolgáltatóknak állami vagy költségvetési intézménynek lennie, a fogyasztók érdekeinek bevonása pedig nem azonos a kiadások rájuk terhelésével. Az EU tagállamok e téren többféle modellben működnek, érdemes néhány ponton összehasonlítást tenni.

A hazai társadalomtudomány, kifejezetten a társadalmi egyenlőséget és esélyeket érdemben elősegíteni törekvő műhelyek eredményeit jogi, közigazgatási szempontból érdemes megvizsgálni, hiszen a közpolitika, a közérdek érvényesülése normatív eszközöket igényel, és a vita éppen azt segítheti elő, hogy a társadalomkutatói és a közjogi szempontok egymásra találjanak, vitában kiérlelt, egy-egy szociális ellátás példáján,

⁷ Bordás Péter (2017): Feladatfinanszírozás-e a feladatfinanszírozás? A magyar önkormányzatok támogatási rendszerének értékelése. *Közjogi Szemle*, X. évf., 2017/2. szám, 56-64. old.

megfogalmazódnak. Például úgy, hogy áttekintik a szociálpolitikát,⁸ annak főbb elemeit, és kijelölik a haladási irányt a lakhatás, a súlyos szegénység, a romák integrációja, a családi támogatások és a nyugdíjrendszer tekintetében.

A hajléktalanság kriminalizálását és a lakástámogatási rendszer meggyengítését be kell fejezni. Magyarországon lakhatási válság van (400 ezer embernek, köztük több mint 100 ezer gyerek otthonában nincs WC, 2,5 millió azok száma, - köztük fél millió a gyerekeké -, akik beázó, nedves falú vagy korhadt ablakkeretes lakásban élnek, közel egymilliónyan pedig nem engedhetik meg maguknak, hogy megfelelően fűtsék a lakást).⁹ A lakásfenntartási támogatást ismét normatívvá kell tenni, amihez a korlátozó, büntető lehetőségeket mellőzve (pl. csak annak jár lakástámogatás, aki már 3 éve ugyanabban a lakásban lakik, ami a szegények egy jelentős részét gyakorlatilag kizárja a jogosultak köréből), az önkormányzatok szándék- és kompetencia növelésén keresztül lehetne segíteni. Ha olyan – egyébként csupán alapszintű emberséget igénylő – döntéseket hozhatnának és hoznának, nem lakoltatnának ki kisgyermekes családokat legalább a saját önkormányzati lakásaiból elhelyezés nélkül. Ehhez rendkívül szükség lenne a nyitott és széleskörű társadalmi párbeszédre, nyomásgyakorlásra a lakástámogatási és adósságcsökkentési szabályok felülbírálásához.

A segélyezésnél a „szegénységi kártyát” - az egyébként elhanyagolható mértékű kiadások felnagyításával – tilos felhasználni különböző politikai érdekek eléréséhez. A segélyezést átláthatóvá téve kell csökkenteni az egyén kiszolgáltatottságát. A szegényellenes szabályokat ki kellene iktatni (például a köznevelési törvény elvágta a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekeknek, köztük nagyon sok roma gyereknek, az útját az oktatás felé), jól működő érdekvédelem és politikai képviselőt kell a szegényeknek és a romáknak, amely segít a legfontosabb közszolgáltatásokhoz az egyenlő esélyű hozzáférésben.

A családi ellátás és támogatási rendszer ideológiai terheit megszüntetve, úgy kellene növelni a családi támogatásokra fordítható állami forrásokat, hogy azok jelentős része ne a középosztályt vagy az annál is jobb helyzetben lévőket támogassa, hanem törődjön a társadalmi helyzetüket tekintve elmaradott sokasággal. Minden kormányzat a nagycsaládosokat is és az egy szülő családokat is aduként kezeli; sem azt nem vállalja fel, hogy a három és több gyerekeseknek többet adjon (mert az rögtön roma kérdéssé válik), sem azt, hogy az egyszülősöknek adjon többet, mert akkor a család szentségének eszméje ellen lépne fel.

Növekszik az időskori szegénység, a nyugdíjak közötti különbségek egyre fokozódtak, több nagyon magas nyugdíjat lehet látni, mert nincs maximálva a felső határa, miközben a nyugdíjminimum 28 500 forint maradt. A rendszernek

⁸ <http://ujgyenloseg.hu/tarsadalom-es-szocialpolitika-magyarorszag-1990-2015-beszelgetes-a-szerzokkel-2/> (letöltés dátuma: 2018.05.31.)

⁹ https://nepszava.hu/1138641_lakhatasi-valsag-felelosseg-es-lehetoseg (letöltés dátuma: 2018.05.31.)

ezt az egyenlőtlenségét csökkenteni kell, és az alapnyugdíj bevezetését is szorgalmazni kellene.

A demokratikus konszenzusra való törekvés keretében kell rendezni a megváltozott munkaképességűek ellátását, mivel a rokkantnyugdíjat kisöpörték a rendszerből, bár az 1928 óta része volt a magyar nyugdíjrendszernek. Ilyen áron fenntarthatóvá tenni az időskori nyugdíjrendszert kegyetlenség, és tovább növeli az egyenlőtlenséget és a szolidaritás hiányát.

Társadalompolitikai üzenet, hogy a költségvetési források felhasználásában a területi, helyi autonómiák, önkormányzatok és az állam szerepét kiegyensúlyozottá kell tenni, az önkormányzatok kifosztása és súlytalanná tétele nem tartható.¹⁰ Mivel a kormányok mindig mindenhol addig mennek el, ameddig a társadalom megengedi, a megoldás a civil társadalom kezében van. Kitartó munkával azt kell elérni, hogy olyan generációk nőjenek fel, akiknek már nem lehet bármikor kijátszani a szegény-, a migráns-, a cigány vagy a meleg kártyát, mert az már a tájékozottság, kritikai gondolkodás és szolidaritás miatt már nem találna befogadó közegre. Széleskörű konszenzussal kellene egy önkormányzati reform, amelyik a szétaprózódott struktúrát nagyobb egységekbe szervezi. A civil aktivitásra, helyi közösségi kezdeményezésekre, a társadalom érdekérvényesítő képességének és aktivitásának növelésére van szükség. Csak közösségfejlesztéssel lehet a társadalmat újra aktivitásra és érdekérvényesítésre bírni, ennek a legjobb terepe pedig a közvetlen környezetünk.

Az Európai Unióban a személyek szabad mozgása és a szolgáltatások szabad nyújtása, s diszkriminációtól mentes igénybe vétele a legfontosabb szabadságok közé tartozik, amelyek a szociális ellátásban (például gyermekfelügyeletnél, idősgondozásban, egyes egészségügyi szolgáltatásoknál) is érvényesítendőek. Egyre több piaci szereplő, civil szerveződés és persze közintézmény jelenik meg, változó arányban a tagállami és regionális szinten, amelyhez a koordinációs rendeletek, valamint egyes uniós alapjogok közös érvényesítése is szükséges (például a szociális előnyök biztosítása az uniós munkavállalók számára vagy a szabad egészségügyi kapacitásokat felhasználó uniós polgároknak). Noha a tagállamoknak széles a mozgástere, és a szociális ellátások feltételeinek meghatározása tagállami hatáskörbe tartozik, a közjó szolgálata, a gazdasági racionalitás, a közvagyon felelős felhasználása, a társadalmi egyenlőtlenségek tompítása és az átlátható, szektor-semleges finanszírozás nemzetközi standardok alapján megkövetelhető rendszert igényel hazánkban is. Felmerül ezek alapján az a kérdés, hogy: a nemzeti megoldások a szolgáltatási rendszer konvergenciáját eredményezik, kivéve Magyarországon?

¹⁰ Józsa Zoltán (2017): Elhibázott modernizáció? - a magyar önkormányzati rendszer 25 éve. *KÖZJAVAK*, III. évf., 2017/3. szám, 11-15. old.

Források jegyzéke:

- Bordás Péter (2017): Feladatfinanszírozás-e a feladatfinanszírozás? A magyar önkormányzatok támogatási rendszerének értékelése. *Közjogi Szemle*, X. évf., 2017/2. szám, 56-64. old.
- Bordás Péter (2017): Globális hatások és (ön)kormányzati szerepek a XXI. század elején. *KÖZJAVAK*, III. évf., 2017/3. szám, 16-20. old.
- Józsa Zoltán (2017): Elhibázott modernizáció? - a magyar önkormányzati rendszer 25 éve. *KÖZJAVAK*, III. évf., 2017/3. szám, 11-15. old.
- https://nepszava.hu/1138641_lakhatasi-valsag-felelosseg-es-lehetoseg
- <http://ujegyenloseg.hu/tarsadalom-es-szocialpolitika-magyarorszag-1990-2015-beszelgetes-a-szerzokkal-2/>
- <https://g7.hu/allam/20180116/az-allamtol-rettego-topmenedzsereket-talalt-magyarorszagon-egy-kutatas/>
- <https://zoom.hu/hir/2018/03/20/orbanek-unios-rekordot-dontottek-a-sport-es-egyhaztamogatasokban>